ӘОЖ: 355/359-5/-9
ҒТАМР: 78.19.07

БАЛТАБАЙ Ш.С.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Қорғаныс университетінің Жан-жақты қамтамасыз ету факультеті әскери білім беру және тәрбие кафедрасының 1 курс магистранты

ҚАЗІРГІ ӘСКЕРИ ҚАҚТЫҒЫСТАҒЫ МОРАЛЬДЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРДЫҢ РӨЛІ

Андатпа. Мақалада моральдық-психологиялық фактордың қазіргі әскери қақтығыстар жағдайында Қарулы Күштердің жауынгерлік қабілетінің негізгі элементтерінің бірі ретінде рөлі қарастырылады. Оның тарихи дамуы және гибридтік және ақпараттық соғыстар дәуіріндегі маңызы талданады. Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық базасы мен көпұлтты құрамы мен геосаяси жағдайын ескере отырып, әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастыру ерекшеліктеріне ерекше көңіл бөлінеді. Моральдық-психологиялық фактордың негізгі құрамдас бөліктері: патриотизм, жауынгерлік рух, көшбасшылық, психологиялық төзімділік және ақпараттық-психологиялық қарсы әрекет қарастырылады. Мақалада бұл фактордың мемлекеттік қорғаныс қабілетін нығайтудағы стратегиялық маңызы айтылады.

Түйінді сөздер: моральдық-психологиялық фактор, жауынгерлік рух, психологиялық тұрақтылық, патриотизм, көшбасшылық, ақпараттық-психологиялық қарсы әрекет, Қарулы Күштер, Қазақстан Республикасы.

БАЛТАБАЙ Ш.

Магистрант 1 курса кафедры воинского обучения и воспитания факультета всестороннего обеспечения национального университета обороны Республики Казахстан

ҚАЗІРГІ ӘСКЕРИ ҚАҚТЫҒЫСТАҒЫ МОРАЛЬДЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРДЫҢ РӨЛІ

Аннотация. В статье рассматривается роль морально-психологического фактора как одного из ключевых элементов боеспособности Вооружённых Сил в условиях современных военных конфликтов. Анализируется его историческое развитие и значение в эпоху гибридных и информационных войн. Особое внимание уделяется нормативно-правовой базе Республики Казахстан и специфике формирования морально-психологической устойчивости военнослужащих с учетом многонационального состава и геополитических условий страны. Раскрываются основные компоненты морально-психологического фактора: патриотизм, боевой дух, лидерство, психологическая устойчивость и информационно-психологическое противодействие. Делается вывод о стратегической важности данного фактора для укрепления обороноспособности государства.

Ключевые слова: морально-психологический фактор, боевой дух, психологическая устойчивость, патриотизм, лидерство, информационно-психологическое противодействие, Вооружённые Силы, Республика Казахстан.

BALTABAY S.

1st year master's student of the Department of Military Training and Education at the Faculty of Comprehensive Support of the National Defense University of the Republic of Kazakhstan

ҚАЗІРГІ ӘСКЕРИ ҚАҚТЫҒЫСТАҒЫ МОРАЛЬДЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРДЫҢ РӨЛІ

Annotation*.* The article examines the role of the moral and psychological factor as one of the key elements of the Armed Forces' combat readiness in modern military conflicts. Its historical development and significance in the era of hybrid and informational warfare are analyzed. Special attention is given to the legal framework of the Republic of Kazakhstan and the specifics of developing moral and psychological resilience among servicemen, taking into account the country's multinational composition and geopolitical conditions. The main components of the moral and psychological factor patriotism, combat morale, leadership, psychological resilience, and information-psychological counteraction are explored. The article concludes that strengthening this factor is a strategic resource for enhancing the state's defense capabilities.

Keywords*:* moral and psychological factor, combat morale, psychological resilience, patriotism, leadership, information-psychological counteraction, Armed Forces, Republic of Kazakhstan.

Кіріспе. Геосаяси тұрақсыздық пен жаңа қауіпсіздік қатерлері жағдайында Қазақстан Республикасы елдің қорғаныс қабілетін нығайтуға ерекше мән береді. Осы процестің негізгі элементтерінің бірі – Қарулы Күштерде моральдық-психологиялық факторды ескеру және дамыту болып табылады. Бұл фактор патриотизм, жауынгерлік рух, психологиялық төзімділік, көшбасшылық және қоғамдық пікірді қамтиды.

Зерттеудің мақсаты - заманауи әскери қақтығыстарда моральдық-психологиялық фактордың рөлін талдау және оны Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде қалыптастыру ерекшеліктерін анықтау.

Зерттеу тапсырмалары:

моральдық-психологиялық фактордың әскери іс-қимылдағы тарихи эволюциясын қарастыру;

Қазақстан Республикасының моральдық-психологиялық даярлықты реттейтін нормативтік-құқықтық базасын талдау;

моральдық-психологиялық фактордың негізгі компоненттері мен оларды дамыту әдістерін анықтау;

көпұлтты құрам мен қазіргі ақпараттық әсер жағдайында әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастыру ерекшеліктерін көрсету.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Фактологиялық және статистикалық материалдың зерттелетін массивін, оларды қорыту және қайта ойластыру, жүйелеу және құрылымдау бойынша авторлар сыни талдау арқылы зерттеді, бұл оларды жаңа нәтижелер, ұсыныстар мен шаралар тұжырымдары түрінде ұсынуға мүмкіндік берді. Бұл ретте мынадай әдістер пайдаланылды: индукция және дедукция, талдау және синтез, салыстыру және абстракциялау.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Қазақстанның көпұлтты құрамы мен ерекше геосаяси жағдайларын ескере отырып, моральдық-психологиялық фактордың рөлі айрықша маңызды.

Моральдық-психологиялық фактордың тарихи эволюциясы

Ежелгі өркениеттер:

ежелгі қоғамдарда соғыстар жиі болғандықтан моральдық рухтың маңызы интуитивті түрде түсінілген;

Сунь-цзы «Соғыс өнерінде» қарсыластың психологиясына әсер етудің, оның қарсылығын төмендетудің қажеттілігін атап көрсеткен;

ежелгі Римде легионерлер қатаң тәртіппен тәрбиеленген және мемлекет алдындағы парыз сезіміне ерекше мән берілген;

діни сенімдер жауынгерлердің жауынгерлік рухын көтеру үшін жиі қолданылған.

Орта ғасырлар:

рыцарлық дәуірде абырой мен адалдық ұғымдары жауынгерлерді ынталандыруда басты рөл атқарған;

діни соғыстар, мысалы крест жорықтары, діни фанатизмнің мотивациялық күшін көрсетті;

дегенмен, ортағасырлық жалдамалы армиялар көбінесе төмен моральдық рух көрсетіп, кейде тонаушылыққа ұшыраған.

Жаңа дәуір:

тұрақты армиялардың пайда болуымен тәртіп пен әскери дайындық жүйеленген.

А.В.Суворов жауынгерлердің моральдық рухына ерекше мән берген, оны жеңістің шешуші факторы деп санаған. Оның «Жеңіске жетуге санымен емес, шеберлікпен қол жеткізуге болады» деген атақты сөзі осы түсінікті көрсетеді;

наполеон соғыстары ұлттық патриотизм мен революциялық ынтаны армияны жігерлендіретін фактор ретінде көрсетті.

XX ғасыр:

бірінші және екінші дүниежүзілік соғыстарда психологикалық жарақаттың жауынгерлерге кері әсері көрінді;

психологияның дамуы әскери қызметшілердің психологиялық тұрақтылығын бағалау және қолдау әдістерін жасауға мүмкіндік берді;

жауынгерлік стресс пен посттравматикалық стресс синдромы сияқты ұғымдар пайда болды;

ақпараттық соғыстар мен психологиялық операциялар әскери қақтығыстардың ажырамас бөлігіне айналды.

Қазіргі заман:

ғаламдану мен ақпараттық технологиялар дәуірінде моральдық-психологиялық фактор жаңа қырларын алды;

әлеуметтік желілер мен БАҚ әскери қызметшілердің моральдық рухына және қоғамдық пікірге үлкен әсер етеді;

киберсоғыстар мен ақпараттық шабуылдар қарсыластың психологиялық тұрақтылығын бұзу мақсатында жүргізіледі;

қазіргі әскери қақтығыстар көбінесе гибридтік сипатқа ие, бұл әскери және бейбіт тұрғындардың психикасына әсер етеді;

Қазақстан халқының тарихы, көшпелі дәстүрлері мен әскери мәдениеті патриоттық тәрбиенің негізін қалыптастырады;

Көпұлтты Қазақстанда мәдени ерекшеліктерді ескеру арқылы моральдық-психологиялық тұрақтылық қалыптастырылады;

Қазақстанның геосаяси орны тарихи байланыстар мен қазіргі қауіп-қатерлерді ескере отырып, әскери қызметшілерде ұлттық мүдделерді қорғауға дайындық қалыптастыруды талап етеді;

жас ұрпақты патриоттық тәрбиелеу, мысалы «Жас Сарбаз» әскери-патриоттық клубтарының жұмысы, болашақ әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық дайындығының маңызды бөлігі болып табылады;

тарихи талдау көрсеткендей, моральдық-психологиялық фактор әрқашан әскери іс-қимылдарда маңызды рөл атқарған, бірақ оның көріністері мен әсер ету әдістері қоғам мен технологияның өзгеруіне сәйкес эволюцияға ұшыраған.

Нормативтік құжаттарды талдау

Қазақстан Республикасында моральдық-психологиялық фактордың рөлі келесі негізгі құжаттарда айқын көрсетілген:

Қазақстан Республикасының әскери доктринасы:

әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық дайындылығын қамтамасыз етудегі басымдықтарды анықтайды;

жеке құрамда жоғары моральдық-жауынгерлік қасиеттерді, патриотизмді және Отан қорғауға дайындықты қалыптастыру қажеттілігін атап көрсетеді;

ақпараттық-психологиялық әсерге қарсы тұрудың маңызды екенін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының «Қорғаныс және Қарулы Күштер туралы» Заңы:

қарулы күштерде тәрбиелік жұмысты ұйымдастырудың құқықтық негізін белгілейді;

әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етудегі лауазымды тұлғалардың міндеттерін анықтайды;

«Біртұтас Ел – Біртұтас Жер» сияқты жас ұрпақты әскери-патриоттық тәрбиелеу бағдарламаларын қамтиды [3].

Негізгі факторлар және олардың сипаттамасы

1. Патриотизм және ұлттық бірегейлік

мәлімет сезімін қалыптастыру;

көпұлтты Қазақстанда азаматтық бірлік пен жалпы ұлттық бірегейлікті дамыту маңызды. Бұл келесі жолдармен жүзеге асырылады;

Қазақстан тарихын, мәдени мұрасын және жетістіктерін оқыту;

ұлттық мерекелер мен дәстүрлерге арналған іс-шаралар өткізу;

азаматтарды біріктіретін жалпы құндылықтар мен идеалдарды насихаттау;

мәдени және тілдік әртүрлілікке құрметті дамыту.

Әрбір әскери қызметші өздерін ортақ тағдыр мен ел болашағы үшін жауапкершілік сезімімен біртұтас халықтың бөлігі деп сезінуі маңызды.

Отан қорғауға дайындық;

Бұл аспектке кіреді:

ұлттық мүдделер мен тәуелсіздікті қорғаудың маңызын түсіндіру;

ел алдындағы парыз бен жауапкершілік сезімін дамыту;

отан қорғау үшін өзін-өзі құрбан етуге дайындық тәрбиелеу;

әскери қызметті құрметті және маңызды міндет ретінде насихаттау.

Әскери қызметшілер не үшін күресіп жатқанын түсінуі және елін қорғауға дайын болуы маңызды.

2. Жауынгерлік рух және психологиялық төзімділік

көшбасшылық;

Жауынгерлік рухты сақтау үшін тиімді көшбасшылық шешуші рөл атқарады. Оның құрамына:

командирлердің кәсібилігі мен біліктілігі;

қиын жағдайларда шешім қабылдау қабілеті;

қызметшілердің әл-ауқатына қамқорлық;

бөлімшеге сенім мен құрмет атмосферасын қалыптастыру;

қайсарлық пен төзімділік үлгісін көрсету;

психологиялық дайындық:

стрессті басқару және өзін-өзі реттеу әдістерін үйрету;

экстремалды жағдайларда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру;

жауынгерлік жүктемелерге психологиялық төзімділікті дамыту;

травмалық жағдайларды бастан кешкен әскери қызметшілерге психологиялық көмек көрсету.

Әскери қызметшілер әскери қызмет қиындықтарына психологиялық тұрғыдан дайын болуы қажет.

ұжымдық және өзара көмек;

әскери қызметшілер арасындағы достық пен қолдауды нығайту;

өзара көмектесуге және сенім атмосферасын қалыптастыру;

өз әріптестері үшін жауапкершілік сезімін дамыту;

командада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру.

Әскери қызметшілер өздерін біртұтас команда мүшесі ретінде сезінуі керек, әркім бір-біріне көмек көрсетуге дайын болуы тиіс.

3. Ақпараттық-психологиялық қарсы әрекет

ақпараттық қауіпсіздік;

моральдық рухқа әсер ететін ақпараттық шабуылдан қорғау;

жалған ақпаратты тану және оған қарсы тұру әдістеріне үйрету;

сыни ойлауды дамыту және ақпаратты талдау қабілетін қалыптастыру;

әлеуметтік желілер мен БАҚ-та ақпарат таралуын бақылау;

насихаттау және қарсы насихаттау;

әскери қызметтердің позитивті имиджін қалыптастыру үшін БАҚ-ты тиімді пайдалану;

қарсыластың дұшпандық насихаттауына қарсы тұру;

қоғамды Қарулы Күштердің қызметі туралы хабардар ету;

қоғамды дұрыс және уақытылы ақпараттандыру арқылы әскери қызметке сенімділікті арттыру.

4. Қоғамдық пікір

азаматтық-әскери қатынастар;

қарулы Күштер мен бейбіт тұрғындар арасындағы сенімді нығайту;

қоғамды Қарулы Күштердің қызметі туралы хабардар ету;

армия мен қоғам арасындағы байланыстарды нығайтуға бағытталған іс-шаралар өткізу;

қарулы Күштерді қолдау;

әскери қызмет туралы оң қоғамдық пікір қалыптастыру;

әскери қызметшілер мен олардың отбасыларына әлеуметтік қолдау көрсету;

әскери қызметтің беделін арттыруға арналған іс-шаралар өткізу.

Қазақстанға тән ерекшеліктер

көпұлттылық;

әскери қызметшілердің мәдени және діни ерекшеліктерін ескеру;

әр түрлі этностарға құрметпен негізделген біртұтас патриотизмді қалыптастыру;

геосаяси орналасу;

аймақтық тұрақсыздық жағдайында ұлттық мүдделерді қорғауға дайындықты қалыптастыру;

ақпараттық қауіпсіздікке ерекше назар аудару;

жастарды патриоттық сезімге тәрбиелеу («Жас Сарбаз» клубтары);

жауынгерлік рухты көтеруге арналған іс-шаралар: спорттық жарыстар, мәдени шаралар, ұлттық мерекелерді атап өту.

Тәрбиелік жұмыс

Қазақстанда тәрбиелік жұмыс:

патриоттық тәрбие: әскери қызметшілерде елге мақтаныш сезімін қалыптастыру және оның мүдделерін қорғауға дайындық;

халықаралық тәрбие: әртүрлі ұлт өкілдері арасындағы достық пен ынтымақтастықты нығайту;

психологиялық дайындық: стрессті жеңу, психологиялық төзімділікті дамыту;

ақпараттық-психологиялық дайындық: ақпараттық шабуылдарға қарсы тұру әдістерін үйрету;

ұжымдық көмек сезімін қалыптастыру;

стресстік жағдайдағы әскери қызметшілерге психологиялық көмек көрсету.

Қорытынды

Моральдық-психологиялық фактор Қазақстан Республикасының қорғаныс қабілетінің негізгі элементі болып табылады. Елдің ерекшеліктерін ескеретін тиімді тәрбиелік жұмыс әскери қызметшілерде жоғары моральдық-жауынгерлік қасиеттерді, патриотизмді және Отан қорғауға дайындықты қалыптастырады. Қазіргі қауіп-қатерлер жағдайында ақпараттық-психологиялық әсерден қорғауға және жеке құрамның психологиялық тұрақтылығын нығайтуға ерекше назар аудару қажет. Осы факторларды ескеру Қазақстанның ұлттық мүдделерін тиімді қорғауға қабілетті моральдық тұрғыдан мықты Қарулы Күштерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. 1. Информационное противоборство: учебное пособие. / Н. Ибраев – Астана: НУО, 2022.
2. Военная доктрина Республики Казахстан, Президенттің Жарлығымен бекітілген.
3. Қазақстан Республикасының Заңы №29, 7 қаңтар 2005 ж., «Қорғаныс және Қарулы Күштер туралы».
4. Арзамаскин Ю.Н., Вакаров А.Ф., Кепель О.В. Қарулы Күштердің моральдық-психологиялық қамтамасыз етуін оңтайландыру. – М.: ВУ, 2006.

REFERENCES:

1. 1. Informatsionnoe protivoborstvo: uchebnoe posobie. / N. Ibraev – Astana: NUO, 2022.
2. Voennaya doktrina Respubliki Kazakhstan, Prezidentting Zharlyghymen bekitilgen.
3. Qazaqstan Respublikasynyng Zangy №29, 7 qangtar 2005 zh., «Qorghanys zhane Qaruly Kushter turaly».
4. Arzamaskin Yu.N., Vakarov A.F., Kepel O.V. Qaruly Kushterding moraldyq-psikhologiyalyq qamtamasyz etuin ongtaylandyru. – M.: VU, 2006.